

Riigikogu, 08.11.2006

Aastakõne Riigikogu täiskogu ees

Austatud Riigikogu esimees, head parlamendi liikmed

Maailma meedia on Ungari valitsuse kohta vahendanud sõnumeid, kus öeldakse, et valitsus eesotsas peaministriga on mitu aastat avalikkusele valetanud riigi tegelike majandusprobleemide kohta; võimust kinnihoidmiseks on valitsus toitnud inimesi populistlike lubadustega; lihtsalt veeteerinud, julgemata läbi viia hädavajalikke reforme sotsiaalsfääris, riigihalduses ja muudes valdkondades.

Loomulikult tekib ka siinmail küsimus, kuidas on olukord Eestis. Kas Eesti valitsus valetab?

Mul on hea meel parlamendile ja avalikkusele kinnitada, et Eesti valitsus on oma aruandes eelmise majandusaasta kohta rääkinud olulises osas tõtt. Riigi finantsseis on hea ning see on jätkuvalt paranenud. Riigil on piisavalt raha, et katta kõik praeguseks võetud kohustused. Tulude laekumine on paranenud. Kulusid on tehtud plaanitud mahus.

Nende järelduste tegemine ei oleks võimalik ilma riigi 2005. aasta majandusaasta koondaruandeta. Selle koostamine väärib tunnustust. Täna on see aruanne järgmise päevakorrapunktina teie ees kinnitamiseks. Ja vaatamata märkustele, mis Riigikontroll on teinud, võib öelda, et valitsuse esitatud koondaruanne on ülevaatlikum ja informatiivsem kui varasematel aastatel. Kuid kahtlemata on veel kõvasti arenguruumi.

Esiteks tuleks aruande esitamine tuua kevadeks. Täna on juba 8. november 2006, kohe-kohe võtate siin vastu 2007. aasta eelarve. Ja samas on täna teie ees aruanne 2005. aasta kohta.

Seega kerkib küsimus – kas Riigikogul on selle infoga võimalik praegu midagi kasulikku peale hakata. Ega vist ole küll. Pealegi

on see aruanne esitatud viisil, mis vajab mõistmiseks eriteadmisi.

Aruandmist saab Eesti riigis kiirendada ja muuta mõistlikumaks. Selleks tuleks aga vähendada iseseisvate raamatupidamisüksuste arvu. Riigi koondaruanne hõlmab ligikaudu 1700 üksuse näitajaid, lõviosa neist on omavalitsuste üksused. Sageli peetakse iseseisvat raamatupidamist näiteks kooli või lasteaia tasemel. See ei ole mõttekas. Näitena võib tuua Ühendkuningriigi raamatupidamiskorralduse, kus riigi koondaruandesse pannakse kokku alla 1300 raamatupidamisüksuse. Samuti on heaks eeskujuks Šotimaa, mis on mingil määral võrreldav Eestiga. Seal on aruandlusüksusi vaid kahesaja ringis. Seega – meil on ligi üheksa korda rohkem!

Et saavutada märkimisväärne edu andmete kvaliteedis ja edastamise kiiruses, tuleb leida lahendus ka omavalitsustele. Riik võiks pakkuda neile tsentraliseeritud arvestuse võimalust. Minu veendumust on selgelt toetanud auditid, mida Riigikontroll on selle aasta algusest omavalitsustes teinud. Oleme leidnud väga palju eksimusi, kuid need ei ole olnud sellised, mis oleksid tekkinud otsesest kuritahtlusest.

Eesti omavalitsustest on 90 protsenti väga väiksed. Neil on raske leida ja pidada hea ettevalmistusega raamatupidajaid, infotehnolooge, juriste ja teisi spetsialiste. Neid inimesi lihtsalt ei ole ja nende puudumise pärast ei ole mõtet omavalitsusi tümitada, sest neid ilmselt ka ei tule. Ja kuni meil on riik täis sõrmkübaravaldu, tuleks riigil pakkuda neile teatud funktsioonide normaalseks täitmiseks tuge. Sest kui ikka muusikateos on kirjutatud sümfooniaorkestrile, siis kandle ja kammipilliga seda lugu ära ei mängi.

• • •

Riigieelarve on kõigi maksumaksjate töö tulemusel kogunenud ühiskassa. Ja sellest kassast raha jagamine peab teenima selgeid eesmärke. Riigi majandusaasta koondaruande esimene lause on ses suhtes ülimalt õige. Tsiteerin: „Hea avaliku halduse puhul on üheks põhimõtteks, et riigi raha kasutamisele seatakse kindlad eesmärgid, mille täitmist oleks hiljem võimalik mõõta.“ Tsitaadi lõpp. Paradoks on aga selles, et koondaruandest ei selgu, kas aastaks seatud tegevuseesmärgid on saavutatud. Aruandes puudub vaade tegevuste tulemuslikkusele.

Just see, et iga kroon looks väärtust, on praeguses Eestis tõusnud minu silmis väga oluliseks. Olukorras, kus raha tuleb aina juurde, ei tohiks me järele anda kiusatusesele seda laia joonega laiali jagada. Pigem tuleks väga tähelepanelikult vaadata, kuidas me saame olemasoleva rahaga pakkuda rohkem.

• • •

Et lähemal ajal seisavad ees diskussioonid, kuidas Eesti elu paremaks muuta ja maksumaksja raha mõistlikult kulutada, pakun välja mõned valdkonnad, mille üle tasuks tõsiselt mõtteid vahetada, et maksumaksja rahaga võimalikult arukalt ringi käia. Ühtlasi soovitan aruteludes end senistest arusaamadest lahti haakida ja lasta mõttel vabalt lennata, ükskõik kui radikaalne vaba mõte ka ei tunduks.

Näiteks meditsiini kohta kuuleme kogu aeg juttu teemal – raha juurde. Ilmselt on seda kuhugi tõesti vaja. Aga ma kutsun mõtlema ka sellele, mida me olemasoleva rahaga saaks paremini teha. Kas näiteks meie haiglate süsteem on ikka mõistlik? Võib-olla on arukas pakkuda statsionaarset keerulist ravi kolmes-neljas suurhaiglas, kus tippohtrid, operatsiooniplokid ja muu tehnika töötavad ööpäev läbi – kolmes vahetuses, tagades maksimaalse hõivatuse ja efektiivsuse? Tasakaaluna oleks ambulatoorne raviteenus hästi kättesaadav üle riigi ka väiksemates keskustes.

Ilmselt suureneb vajadus ka hooldusravi teenuse järele, sest meie rahvastik vananeb. Võib-olla saaks seda osaliselt leevendada olemasolevate väikehaiglate reorganiseerimisega, osalt uute teenusepakkujate turule tulekuga?

Kõiki neid otsustamist vajavaid küsimusi arutades ei saa silmi sulgeda selle ees, et töötajaid on üha vähem, sealhulgas meditsiinipersonali. Lugege meie sellekohast auditaruannet.

Ja otsustada tuleb, sest muidu otsustab tegelik elu meie eest ise. Õiget aega maha magades kaob meil võimalus protsesse mõjutada. Nende tõsiasjade pinnalt seisab meie ees veel üks ülioluline valik – kas lõputult suunata raha tagajärgedega võitlemisse või asuda ennekõike võitlema põhjustega. Ehk teiste sõnadega – kas on mõistlik jäädagi lõputult panustama ravimisse või on arukas panustada sellesse, et inimesed oleksid tervemad ega vajaks nii palju ravi.

Usun, et ei ole kaugel aeg, kui enda tervise eest hoolitsevad maksumaksjad küsivad – miks ma pean kinni maksuma selle inimese ravi,

kes joob, suitsetab ja vilistab tervisliku eluviisi reeglitele. Ma näen ülimalt olulist riigi tööpõldu just selles, et propageerida tervislikke eluviise, tervislikku ihulist ja vaimset toitumist. See toob tagasi ja aitab lõppkokkuvõttes säästa nii maksumaksjate raha kui ka kõige kallimat ressursi – inimesi. See on tulevikusuund.

Nagu tervise eest hoolitsemisesse, tuleks kõigil Eesti inimestel senisest tunduvalt rohkem panustada ka kõikvõimalike õnnetuste ärahoidmisse. Võtame näiteks tuleõnnetused. Eesti on praegu tulekahjude ja tules hukkunute suhtarvult Euroopa Liidus peaaegu kõige halvemas olukorras. Mullu hukkus meil tules 100 000 elaniku kohta üle kuue korra rohkem inimesi kui Soomes. Ja ka tulekahjusid oli Eestis tuhande elaniku kohta üle kolme korra rohkem kui Soomes. Viimase viie aasta jooksul on Eestis tulekahjudes hukkunud üle 700 inimese.

Minu hinnangul ei ole Eesti probleemiks mitte see, et päästeametnikke on vähe, vaid see, et vastutustundetud kodanikud tekitavad neile liiga palju tööd ehk Eestis põleb üle mõistuse palju.

Siin on väga suur osa ka inimeste endi vastutusel. Jällegi tuleb rohkem tähelepanu pöörata ennetamisele, et tulevikus saaks vähem reageerimisele keskenduda. See kõik on seotud maksumaksja rahaga. Seega – virisemine riigi kallal ei ole siin kuigivõrd põhjendatud, sest iga inimene peab ka ise millegi eest vastutama.

Siiski – riik peaks tunduvalt karmimalt ja süsteemsemalt kasutama hoobasid, et suunata kodanikke mõistliku käitumise rajale. Näiteks hukub liiklusõnnetustes Eestis igal aastal pea kaks Riigikogu täit inimesi. Jah, seda on siiski õnneks üle kahe korra vähem kui 15 aastat tagasi, kui hukkus ligi 500 inimest. Kuid ärme unustame neid tuhandeid, kes jäävad liikluses ja tööõnnetustes sandiks.

Me peame senisest selgemalt seadma eesmärgiks parandada inimese elu kvaliteeti ja rahastama selle saavutamist. Meie eesmärgiks peaks olema X arvu või protsendi võrra väiksem hukkunute, vigastatute hulk võrreldes tänase olukorraga. Me peame seadma mõõdetavaid eesmärke. Sõna mõõdik ei kõla halvasti, kui teda mõistlikult tarvitada.

• • •

Nüüd taas igihaljastest teemadest. Igal aastal, kui teie ees esinen, pean nentima, et riigil puudub endiselt selge kinnisvarapoliitika. Me näeme kogu aeg selle valmimise edasilükkamist, järgmine täht-

aeg on rahandusministeeriumil veebruaris. Te teate kõik väga hästi, mida see tähendab.

Riigikontroll vaatles tänavu põhjalikumalt, kuidas riik väljastpoolt endale ruume üürib. Selgus, et riigiasutused on äriühingutelt üürile võtnud enam kui 270 000 ruutmeetrit hooneid ja ruume. See on pinnalt rohkem kui 11 uut kunstmuuseumit kõigi ruumide ja koridoridega tükis. 60% sellest on üürile võetud riigile kuuluvalt Riigi Kinnisvara Aktsiaseltsilt ja 40% nn päris-erasektori äriühingutelt.

Selge kinnisvarapoliitika puudumine on aga viinud selleni, et bürooruume võetakse päris-erasektorilt üürile aastakümneks või pikemakski, mõnikord aastatepikkuse garanteeritud üüriperioodiga. See teeb keeruliseks lepingu ülesütlemise, kui vajadused muutuvad. Eriti arusaamatu on selline käitumine siis, kui tegu on ruumide üürimisega asutustele, millega on seotud riigi püsifunktsioonid, nagu julgeolek, päästevaldkond. Kui need üürilepingud läbi saavad, tuleb hakata jälle otsima uusi ruume või jätkata tingimustel, mida dikteerib üürileandja. Kui me oleks aga ise investeerinud kinnisvarasse, oleks meie omanduses ka hooned.

Me peaksime vaatama asju pikemas perspektiivis. Üldiselt tuleks vältida olukorda, kus püsivate ülesannete täitmiseks üüritakse ruumid, mitte ei ehitata ega osteta. Kui aga ruume on vaja lühemaks ajaks, võib olla just mõttekas neid erasektorilt üürida, mitte ise ehitada. Iga juhtumit tuleb kaaluda eraldi.

Ma ei hakka teile uuesti ümber jutustama nn Kalevi ja Politseimaja juhtumit, sellest on põhjalikult juttu teile esitatud kirjalikus ülevaates. Aga sellest juhtumist on tulevikuks palju õppida. See tähendab, et kõik sellised protsessid peavad olema läbipaistvad, neil peaks olema algus ja lõpp. Näiteks peaks olema selge, kellelt lähtus algatus, kes ja kuidas sõnastas vajaduse. Kes ja mille põhjal otsustas, miks nii ja mitte naa?

On selge, et ärimed on huvitatud pikaajalisest neile kõige kasulikumast lepingust. Aga riik ei tohiks siinjuures ära unustada oma huvide kaitset, kui ta tahab olla tõsiselt võetav partner. On juhtumeid, kus kõigepealt soovitakse soetada ruume ja alles siis koostatakse asutuse arengukava.

Ilmekas näide on siin Sisekaitseakadeemia, mille arengukava on praeguseni koostamata. Kuid see ei seganud siseministrit taotlemast valitsuse luba sõlmida järjekordne üürileping. Nõnda oleks võetud riik

gile pikaajaline rendikohustus, mille vajadus ja mõistlikkus oleks selgunud alles tagantjärele.

See kulutus jäi ära, aga Sisekaitseakadeemia kolimine ajakohastesse ruumidesse on jätkuvalt päevakorras. Võib-olla oleks Kalevi krundile kolimine mõistlik, võib-olla mitte. Aga selle üle saab otsustada alles siis, kui kõik variandid on läbi analüüsitud ja visioon klaar.

• • •

Üks Riigikontrolli püsimumedest puudutab horisontaalset koostööd. Eesti oludes võimendub see veel eriti siis, kui koos peavad töötama ministeeriumid, mille juhid kuuluvad erinevatesse erakondadesse. Ütlesin eelmisel sügisel, et üha enam levib nn II kuningriigi efekt – igaüks talitab oma ministeeriumi piires ega salli, kui keegi tema mängumaale sekkub.

Selle vilju nägime kevadel seoses merereostusega. Muide, üleriigilist reostustõrje-plaani, mille siseministeerium pidi juba aasta tagasi ette valmistama, pole siiani. Ministeeriumide kemplust nägime ka üleliigse laovaru tasu seaduse ümber ja nii on see jätkunud.

Eestis välditakse sõna „vastutus“ kirjapanekut, kui võetakse vastu üks või teine otsus. Küll räägitakse koordineerijast, üldkoordineerijast ja nii edasi. Mida see tähendab?

Enamasti seda, et näidatakse üksteise peale näpuga, ja vajalikud otsused jäävad tegemata või ellu viimata, sest keegi ei tunne end vastutajana.

Ühe Eesti suurfirma lugupeetud juht ütles hiljuti ühel seminaril, et tema ükselt lendab tagasi iga töötaja, kes tuleb vastutuse asemel rääkima mingit koordineerimise hämarjuttu. Me vajame selgeid vastutajaid.

Nii näiteks ei tundnud keegi end vastutavana selle eest, et täita Riigikogu seatud eesmärki – saavutada biokütuste osakaaluks transpordi vallas 2005. aasta lõpuks 2 protsenti. Ükski ministeerium – ei majandus- ja kommunikatsiooni-, keskkonna- ega põllumajandusministeerium – ei nõustunud seatud eesmärgi saavutamise eest vastutust võtma. Pigem põhjendas iga ministeerium seda, miks just tema ei peaks protsessi juhtima. Loodan, et ülesanded ja selge vastutaja siiski määratakse biokütuste programmis, mille põllumajandusministeerium esitab valitsusele detsembris.

Samas tahab igaüks oma vürstiriiki ehitada, igaüks aretab oma dokumendihaldusprogrammi, ostab omi lennuvahendeid, teeb omi registreid, leiutab oma jalgratast.

Meil on justkui vormiliselt e-riik. Tegelikuses käib aga täiesti masendav inimeste jooksutamine, selle asemel et kasutada riigi käes olevaid andmeid ja infotehnoloogiat. E-riigis tuleks kõik pakutavad teenused ja info liikumine üle vaadata ning teha vajalikud muudatused. Aga kes selle eest vastutab?

• • •

Minu kogemus ütleb, et asjad hakkavad toimima siis, kui vastutajaks on määratud konkreetne isik ja piltlikult öeldes koos kõige naha ja karvadega. Siin on väga oluline ka Eesti valitsemissüsteemi korrastamine, täpsemalt – poliitilise ja administratiivse tasandi selge eristamine. Väga täpselt on vaja paika panna kantsleri ja ministri vastutus. Meil on see vastutus ministriumiti väga erinev ja sõltub isikutest. Minu hinnangul on tegelikult ministrid, nagu ka valitsus tervikuna, üle koormatud kõikvõimaliku administreerimise ja kribu-krabuga.

Laskem ministritel visioone luua ja poliitikat teha ning ametnikel administreerida ja vastutada raha kulutamise ja arvestuse eest. Ka Maa-ameti tähelepanu äratanud juhtum võib viidata olemuslikule probleemile vastutuse ja järelevalve süsteemis. Keskkonnaministrile on pandud kohustus otsustada maavahetuse üle. Samas on ju selge, et ministril pole võimalik iga juhtumi sisusse tungida. Ma palun vabandust, kui Villu Reiljan seda suutis.

Ministrid tuleks vabastada nende paberite allkirjastamisest ja nende otsuste tegemisest, mille sisu eest nad ise kuidagi vastutada ei saa. Eriti on see aktuaalne nendel puhkudel, kui ministriumiti valitsemisalas on mõni amet. Ametid on omaette riigid riigis, nende üle järelevalve tegemiseks puudub ministriumides pädevus või jõud.

Omaette kurioosum on aastaid kestnud vägikaikavedu kaitseministeeriumi ja kaitsejõudude peastaabi vahel, kus kaitseministeerium ei ole suutnud end kehtestada. Olles olnud pikka aega justiitsministeeriumi kantsler, ei kujuta ma küll ette olukorda, kus näiteks omaaegse vanglate ameti juht oleks läinud ja hakanud justiitsministri peale kuhugi kaebama. Riigikogu ja seeläbi rahva ees vastutab kaitsepoliitika ja üldse kogu kaitsevaldkonna eest selgelt kaitseministeerium. Kaitseministeerium peab endale selle vastutuse selgelt teadvus-

tama ning vajadusel jõuliselt sekkuma. Muidu ei pruugi viimaseks jääda sellised piinlikud lood, nagu tänavuse mereparaadiga seotu, kui kulud ületasid mitu korda eelarves ette nähtut ja raha hakati otsima tagantjärele. Või olukord, kus mõnes sõjaväe allstruktuuris on aasta palgaraha ära kulutatud juba septembriks.

• • •

Riigikontrolli eesmärk on aidata riigil olla hea peremees. Riigikontrolli pakutav sõltumatu info aitab Riigikogul muuta parlamentaarset kontrolli tõhusamaks. Praegu on Riigikontrolli partneriks siin Riigikogus erikomisjoni staatuses olev eelarve kontrolli komisjon.

Euroopa auditivaldkonna tippeksperdid on koostanud Eesti Riigikontrolli kohta raporti, kus on rõhutatud, et Riigikogu auditikomisjonile on vaja kaalu ja usaldusväärst juurde anda. Selleks soovivad eksperdid muuta senine erikomisjon alaliseks auditikomisjoniks. Riigikogu auditikomisjoni tööle suurema kaalu andmine aitaks avalikkusele senisest oluliselt rohkem näidata parlamendi tegelikku tööd ja vähendada nende hulka, kes suhtuvad parlamendi töösse skeptiliselt. Just auditikomisjon saab olla hoovaks, mille kaudu Riigikogu kaitseb reaalselt maksumaksja huve. Nii on see Euroopas tavaks, seda teed on läinud ka Leedu ja Läti. Kuid kahjuks mitte veel Eesti.

Seda, et Riigikontrolli auditaruandeid tasub lugeda, kinnitas eelmisel nädalal ajakirjanduses ka ärimees Rein Kilk, kes mäletatavasti ostis Weroli tehase, millesse on maetud ligi 200 miljonit krooni meie kõigi raha. Kilk ütles, tsiteerin: „Riigikontrolli aruanne oli minu jaoks erastamise spikker. Jõudsin järeldusele, et kui jätta tegemata aruandes kirjeldatud vead, siis on firma sipsti kasumis.“ Tsitaadi lõpp.

• • •

Teleajakirjanik Urmas Ott tavatseb oma saateid lõpetada, öeldes, et järgmises saates istub tema ees toolil hoopis teine inimene ja see saab olema ilmtingimata teine jutt. Ma ei tea, kas aasta pärast istuvad siin saalis minu ees teised inimesed, aga mul on senise kogemuse põhjal tunne, et see jutt ei ole ilmtingimata teistsugune.

Täna oma ametiaega lõpetavat Riigikogu koosseisu meeldiva koostöö eest! Aitäh! Ja häid kohtumisi valijatega!